

PROBLEMA REALIZĂRII UNUI REPERTORIU AL DESCOPERIRILOR MONETARE DIN ROMÂNIA

de OCTAVIAN ILIESCU

A trecut mai bine de un veac de cînd Cesar Bolliac, în coloanele ziarului său de largă circulație *Trompeta Carpaților*¹, iar ceva mai tîrziu, C. Gooss, într-o revistă din Transilvania², înregistrau, de o parte și de alta a Carpaților românești, un număr de descoperiri monetare care aveau să constituie un adevărat punct de plecare pentru preocupările de strîngere laolaltă a izvoarelor numismatice privitoare la istoria țării noastre. Au urmat, după cum este bine cunoscut, cronicile regulate publicate de către Const. Moisil, vreme de 13 ani, în *Buletinul Societății numismatice române*³ și care însumează, una peste alta, date despre nu mai puțin de 120 de descoperiri izolate sau tezaure monetare de pe teritoriul României, cuprinzînd piese emise din antichitate și pînă în secolul trecut. Asemenea date au fost consemnate și în unele repertorii arheologice, ca de exemplu acelea publicate de I. Marțian⁴ și M. Roska⁵, precum și în numeroase monografii sau articole din reviste, care au apărut și continuă să apară de o sută de ani înapoi. S-a ajuns astfel la un volum apreciabil de informații privitoare la descoperiri monetare efectuate pe teritoriul țării noastre, informații datînd încă din secolul al XV-lea⁶ și al XVI-lea⁷; ele au servit la redactarea unor studii mai ample, tratînd despre probleme majore ale istoriei României⁸, probleme la a căror elucidare, aceste izvoare au un rol de seamă.

Paralel cu publicarea unui număr tot mai mare de informații despre descoperiri monetare, s-au ivit în țara noastră și preocupări de sistematizare a acestor informații, sau, cu alte cuvinte, de realizare a unui repertoriu general al descoperirilor monetare și aceasta, pe măsură ce izvoarele amintite erau folosite tot mai mult la redactarea unor studii de istorie sau de numismatică. Nu au lipsit nici încercările de punere la punct a unor principii călăuzitoare, a unor metode de lucru care să ducă la obținerea unui rezultat optim⁹. Mai mult chiar, la inițiativa lui Const. Moisil, secția de științe istorice a Academiei Republicii Socialiste România înscrișese în planul său de lucru pe anul 1954 începerea lucrărilor necesare pentru realizarea acestui deziderat — repertoriul

numismatic al României.¹⁰ Dar lucrările, abia începute, au fost sistate după numai trei luni de activitate, iar acest repertoriu a rămas mai departe un simplu deziderat.

Astăzi, însă a sosit vremea ca numismații din țara noastră să aducă la îndeplinire această veche îndatorire ce le revine și să treacă la realizarea, cât mai repede cu putință, a repertoriului descoperirilor monetare din România. Nu este necesar, desigur, să mai punem în discuție valoarea și oportunitatea unei asemenea lucrări. A devenit aproape imposibil, în zilele noastre, ca fiecare cercetător, preocupat de studierea unei probleme de istorie economică din trecutul țării noastre, să-și adune materialul factic necesar, parcurgând publicații care au apărut de aproape un veac și jumătate încoace și făcând față în același timp și fenomenului de explozie informațională cu care sîntem confrunțați astăzi. Este destul să amintim că, în clipa de față, știri despre descoperiri monetare sînt cuprinse în publicații editate simultan la București și la Suceava, la Constanța și la Satu Mare, la Craiova și la Piatra Neamț, la Iași și la Arad ș.a.m.d. Se adaugă numărul mare de descoperiri monetare care îmbogățesc pe zi ce trece colecțiile muzeelor din țară și care așteaptă să fie valorificate prin publicare. Or, fără o cunoaștere a întregului material documentar indicat în tabloul schițat mai sus — material care ar putea fi pus la îndemîna cercetătorilor prin realizarea repertoriului preconizat — nu mai este posibilă astăzi o lucrare de mare anvergură, în domeniul istoriei economice, cel puțin pînă în pragul secolului al XIX-lea, secol în care asemenea izvoare își pierd cu totul importanța.

Premisele redactării unui repertoriu al descoperirilor monetare din România sînt astăzi cât se poate de favorabile. Pe de o parte au apărut între timp cîteva mari lucrări de acest gen în străinătate — repertoriul cehoslovac¹¹, cel german, consacrat tezaurelor de monede romane¹², repertoriul englez¹³; principiile și metodele de lucru adoptate de cei care au realizat aceste mari inventare numismatice pot servi ca punct de reper pentru opera care ne așteaptă.

Pe de altă parte, dispunem astăzi și de forțele necesare, în stare să realizeze această lucrare. Acum douăzeci de ani, numismații din țara noastră, specialiști în adevăratul sens al cuvîntului, se numărau pe degete. Astăzi, numărul lor a crescut simțitor, din rîndurile muzeografilor de la muzeele județene evidențiindu-se cercetători bine pregătiți în domeniul numismaticii, autori ai unor lucrări de certă valoare științifică. Întrucît redactarea unui repertoriu complet al descoperirilor monetare din toată țara nu poate fi decît opera unui larg colectiv, considerăm că existența acestor cadre de specialiști poate reprezenta o garanție pentru reușita strădaniilor ce se vor depune în scopul mai sus arătat.

Ce lipsește atunci, ca să trecem de la faza de deziderat la aceea de realizare? Lipsește, după părerea noastră, inițiativa unei instituții științifice centrale, care să declanșeze întreaga operație, polarizînd toate forțele existente astăzi și coordonîndu-le eforturile. Nu vedem de ce această sarcină nu ar putea fi asumată de către Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, prin organismul adecvat care este Comisia de istorie economică și istorie a gîndirii economice.

Cu speranța că aceste așteptări se vor materializa în curînd, ne propunem să schițăm, în cele ce urmează, principalele jaloane de care ar trebui să se țină seama, pe parcursul fazelor de realizare a lucrării preconizate.

I. STABILIREA LIMITELOR CRONOLOGICE ALE REPERTORIULUI NUMISMATIC.

Cea mai veche descoperire monetară efectuată în România — veche prin data de emisiune a monedei respective — coincide în chip fericit cu *cea mai veche emisiune monetară de pe teritoriul țării noastre*; este vorba de dragma arhaică a orașului Histria, bătută pe la 480 î.e.n. și găsită în 1934 la Pece-neaga, lângă Mangalia¹⁴. Ea rămîne mai departe limita inferioară a repertoriului nostru.

În programul lucrărilor începute în 1954 de către secția a V-a, de atunci, a Academiei, se prevedea ca punct de plecare apariția obiectelor premonetare, ca mijloace de schimb economic, fenomen ce se manifestă încă din epoca bronzului¹⁵. Credem însă că este mai potrivit să lăsăm această preistorie a monedei pe seama arheologiei.

Ca limită superioară a repertoriului numismatic, propunem anul 1867, cînd capătă ființă prima lege monetară a României. După această dată, existența unei monede naționale legale face ca descoperirile monetare să nu mai aibă nici o importanță, ca izvoare pentru studiul istoriei fenomenelor economice.

II. DETERMINAREA CATEGORIILOR DE IZVOARE CE URMEAZĂ A FI ÎNREGISTRATE ÎN REPERTORIUL PROPUȘ.

Atît în programul Academiei din 1954, cît și în repertoriul cehoslovac despre care s-a amintit mai sus, se iau în considerare trei categorii de izvoare :

1. descoperirile monetare intrate în întregime sau numai în parte în colecții accesibile și a căror înregistrare se poate face, prin urmare, *direct*, după materialul existent. Intră în această categorie atît descoperirile publicate, cît și cele inedite.

2. descoperirile monetare efectuate în trecut și consemnate în diverse publicații, dar ale căror piese componente s-au risipit fără urme în curgerea vremii. În acest caz, înregistrarea se va face după datele publicate, fiind astfel tributară observațiilor și cunoștințelor autorilor din trecut. În astfel de cazuri, se impune o valorificare critică a datelor cuprinse în izvorul bibliografic ce servește ca bază pentru înregistrarea unei descoperiri monetare. Foarte adesea, această operație este posibilă.

3. descoperiri monetare menționate în diverse materiale de arhivă și despre a căror soartă nu se mai știe nimic sau care au dispărut din diferite motive. Este cazul, mai ales, al unor tezaure găsite în secolele trecute.

Deși cercetarea integrală a acestor izvoare creează mari dificultăți, nu ni se pare recomandabil să se renunțe la vreuna din categoriile enunțate mai sus.

III. SELECTAREA MATERIALULUI DEPISTAT

Educarea maselor largi, în zilele noastre, are ca efect îmbucurător, printre altele, salvarea descoperirilor monetare ce se efectuează neconținut pe întinsul țării. Anunțați din vreme de către descoperitorii întâmplători ai unor tezaure monetare, specialiștii din instituții centrale de cultură sau din muzee locale pot face imediat cercetări la fața locului, stabilind condițiile exacte în care s-a făcut descoperirea și luând măsurile de rigoare pentru conservarea materialelor descoperite. Se înțelege că de aceste condiții nu au beneficiat și descoperirile din trecut, ceea ce are drept consecință incertitudinea privitoare fie la conținutul exact, fie, uneori, la localizarea unei descoperiri. Foarte multe piese din tezaure monetare au intrat în colecții particulare fără a li se consemna proveniența sau cu indicații inexacte ori vagi, ca de exemplu: găsită în Dobrogea ori în împrejurimile orașului X.

Pentru a nu încărca repertoriul numismatic cu informații foarte vagi, care pot fi adesea greșite, credem că trebuie eliminate *de plano* toate descoperirile care nu au măcar indicația unei localități.

IV. REDACTAREA FIȘELOR.

Fișele pe baza cărora urmează a se integra descoperirile monetare în repertoriul propus vor cuprinde următoarele rubrici :

1. locul și împrejurările descoperirii ;
2. conținutul descoperirii. Se va indica, pe cât e cu putință :
  - a. numărul total al pieselor
  - b. repartiția lor pe emitenți, nominale și, când e cazul, pe monetării
  - c. datarea pieselor componente
  - d. prezența într-o descoperire monetară și a altor genuri de obiecte ;
3. colecțiile publice sau particulare în care au ajuns și se păstrează astăzi piesele provenind din descoperirea semnalată ;
4. bibliografia privitoare la descoperirea în cauză ;
5. data celei mai recente monede (*terminus post quem* al descoperirii) și semnul convențional sub care descoperirea respectivă figurează pe harta anexă ; aceste ultime elemente vor fi scoase în evidență, spre a fi urmărite cu mai multă ușurință.

V. COORDONAREA MATERIALULUI ADUNAT PE FIȘE.

Clasarea fișelor privitoare la descoperiri monetare se va face în ordinea cronologică a emiterii monedelor ; în cazul unui tezaur monetar, se va avea în vedere data celei mai recente monede (*terminus post quem*).

Nu este indicat, după părerea noastră, un aranjament, în ordine alfabetică, al localităților în care s-au făcut descoperiri monetare, deoarece, într-un

asemenea caz, tabloul circulației monetare dintr-o anumită epocă, pe un spațiu geografic mai larg, ar fi greu de sesizat dintr-o singură privire. Indici alfabetici pentru nume de localități și de emitenți, precum și pentru nominale vor servi la orientarea cercetătorilor, în vederea consultării rapide a repertoriului numismatic al României.

VI. CARTOGRAFIERA DESCOPERIRILOR MONETARE.

Este de la sine înțeles că repertoriul va avea în anexe hărți cuprinzând, pe perioade istorice, toate descoperirile monetare înregistrate. Din experiența căpătată cu prilejul efectuării unor lucrări de acest gen¹⁶, am reținut avantajul folosirii unui număr cât mai restrâns de semne convenționale, care să fie susceptibile de a diferenția cronologic descoperirile monetare din aceeași perioadă, fără a îngreuna citirea cartogramei respective.

Ne oprim aici, apreciind că nu este locul a intra în amănunte. Considerațiile expuse în rândurile precedente au făcut obiectul unor necurmăte preocupări, ce datează de trei decenii. Mai mult decât o simplă comunicare, ele reprezintă de fapt o adevărată pledoarie în favoarea unei opere de mult așteptate de la numismații români; redactarea repertoriului descoperirilor monetare din țara noastră. E timpul ca ea să devină fapt împlinit¹⁷.

NOTE

* Comunicare prezentată la sesiunea Comisiei de istorie economică și istorie a gândirii economice, în ședința din 4 aprilie 1972.

1 Cesar Bolliac, *Arheologia și numismatica*, în *Trompeta Carpaților*, VII (1869), nr. 699 din 23 ian/4 febr., p. 2 986—2 987; idem; *Arheologia*, *ibid.*, nr. 785 (*recte* 758) din 8/20 sept., p. 2 317 (retipărire sub titlul *Excursiune arheologică din anul 1869*, București, 1869, 73 p.).

2 C. Gooss, *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*, în *Archiv des Vereines für Siebenbürgischen Landeskunde*, XIII (1876), p. 203—338.

Lucrarea, mai veche, a lui M. J. Ackner, *Die antiken Münzen, eine Quelle der älteren Geschichte Siebenbürgens 101—275 nach Chr.*, publicată în *Archiv für Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*, 1 (1840—1841), p. 69—96, 297—331, nu se referă la descoperiri monetare, considerate ca izvoare istorice, ci numai la studiul emisiunilor monetare romane privitoare la Dacia.

3. Const. Moisil, *Monete și tezaure monetare găsite în România și în ținuturile românești învecinate (vechiul teritoriu geto-dac)*, în *Buletinul Societății numismatice române*, X (1913), p. 19—22, nr. 1—15; p. 62—64, nr. 16—28; XI (1914), p. 23—27, nr. 29—41; p. 55—57, nr. 42—50; XII (1915), p. 43—44, nr. 51—54; p. 152—154, nr. 55—58; XIII (1916), p. 42—43, nr. 59—67; *Monete și tezaure monetare din România Mare (vechiul teritoriu geto-dac)*, *ibid.*, XV (1920), p. 78—81, nr. 68—87; XVII (1922), p. 58—62, nr. 88—100; XVIII (1923), p. 90—91, nr. 101—113; *Noi descoperiri monetare în România*, *ibid.*, XXI (1926), p. 17—18, nr. 114—120.

- 4 Iulian Marțian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistrița, 1920, 61 p.
- 5 Márton Roska, *Thesaurus antiquitatum transilvanicarum. Erdély régészeti repertoriuma* Tom I, Koloszvár (Cluj), 1942, 360 p.
- 6 Iudita Winkler, *Despre datarea tezaurului antic descoperit lângă Sebeș în 1491*, în *Apulum*, IX (1971), p. 527—529.
- 7 Wolfgangus Lazius, *Commentariorum Reipub. Romanae illius, in exteris provincijs, bello acquisitis, constitutae, libri duodecim*, Basileae (Bâle, Basel), 1551, p. 1094; cf. I. Marțian, *Comori ardelene*, în *Buletinul Societății numismatice române*, XVI (1921), p. 15—18.
- 8 Cu titlu de exemplu, ne mărginim să citim numai două lucrări, mai vechi: M. Macrea, *Monetele și părăsirea Daciei*, în *Anuarul Institutului de studii clasice*, III (1936—1940), p. 271—305; Bucur Mitrea, *Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, în *Ephemeris Dacoromana*, X (1943), p. 1—154.
- 9 În acest sens, Octavian Oct. Iliescu, *Corpus Thesaurorum Olteniae*, în *Oltenia*, II (1941), p. 157—160; Const. Moisil, *Tezaurile monetare ca izvoare istorice*, în *Cronica numismatică și arheologică*, XVI (1942), p. 68—75; v. și comentariile noastre din recenzia repertoriului ceh (citată mai jos, în nota nr. 11), recenzie publicată în *Studii și cercetări de numismatică*, II (1958), p. 479—490; III (1960), p. 596—598.
- 10 Arhiva privitoare la acest repertoriu se păstrează la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.
- 11 *Nalezý mincí v Cechách, na Morave a ve Slezsku* redigovata Emanuela Nohejlová-Prátová (Tezaurile monetare din Cehia, Moravia și Silezia, sub redacția Emanuelei Nohejlová-Prátová). Praga, I, 1955, 314(316) p. + 6 hărți; II, 1956, 298(—300) p. + 5 hărți; III, 1957, 275(—280) p. + 5 hărți; IV, 1958, 231(—236) p.
- 12 Hans Jörg Kellner, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland*, Berlin, 1960 — (în curs de apariție).
- 13 J. D. A. Thompson, *Inventory of British Coin Hoards A. D. 600—1500*, London, 1956, 162 p., 24 planșe, hărți.
- 14 Publicată de Const. Moisil, *Creșterea colecțiilor Cabinetului numismatic*, în *Creșterea colecțiilor* (Biblioteca Academiei Române), 49—53 (1936—1942), p. 22.
- 15 Despre folosirea metalelor, ca mijloc de schimb, în epoca bronzului, v. I. Nestor, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 119—120.
- 16 Ne referim la următoarele hărți numismatice, executate după indicațiile noastre în anii 1953—1956: a. *Tezaurile monetare găsite pe teritoriul R.P.R.*, hartă la scara 1:500000, realizată în 1953 în cadrul Muzeului numismatic al Băncii de Stat a R. P. Române (azi Banca Națională a R. S. România) și prezentată de către autorul acestor rânduri în ședința Societății numismatice române din 15 martie 1953 (comunicarea: *Cu privire la repertoriul și harta tezaurilor și descoperirilor monetare din țara noastră*); această hartă se păstrează astăzi la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R. S. România; b. *Tezaurile monetare găsite pe teritoriul R.P.R.*, hartă la scara 1:375000, prezentată în cadrul Expoziției numismatice a Muzeului de istorie a Municipiului București, expoziție cu caracter permanent, inaugurată la 12 iunie 1956.
- 17 Precizăm că, începând de la 1 ianuarie 1972, sub egida Institutului de istorie „N. Iorga” al Academiei de Științe Sociale și Politice a R. S. România, se lucrează la redactarea unui repertoriu al descoperirilor monetare datînd din perioada 271—1365; acest repertoriu face parte din colecția *Fontes Historiae Daco-Romanae*, editată sub îngrijirea Institutului mai sus citat.
- Nu am socotit necesar să amintim, în comunicarea de față, inițiativele ce se manifestă de mai mulți ani încoace, pe plan internațional, în vederea redactării unor mari repertorii de tezaur monetare (grecești, romane sau bizantine), acoperind întregul bazin mediteranean. Aceste inițiative nu exclud, ci dimpotrivă, implică redactarea, în prealabil sau în paralel, a repertoriului național de care ne-am ocupat în această succintă notă.

LE PROBLÈME DE LA RÉALISATION D'UN RÉPERTOIRE CONCERNANT LES DÉCOUVERTES MONÉTAIRES FAITES EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

Cet article a fait l'objet d'une communication, présentée, le 4 avril 1972, à la session organisée par la Commission d'histoire économique et d'histoire de la pensée économique, instituée près l'Académie des Sciences Sociales et Politiques de la République Socialiste de Roumanie. Après avoir tracé l'évolution des préoccupations manifestées dans ce domaine, depuis plus d'un siècle, l'auteur y expose les principaux jalons dont on devrait tenir compte, de son avis, en vue de réaliser, dans un délai raisonnable, le répertoire des découvertes monétaires, faites en Roumanie.